

PETRECEREA TIMPULUI LIBER DE CĂTRE SAȘII SIBIENI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX

Observarea unor aspecte ale petrecerii timpului liber de către sașii sibiieni prezintă interes pentru cei dornici să surprindă modul de viață al orașenilor din perioada 1900-1945. Prima jumătate a secolului XX a adus cu sine schimbări în administrația orașului, însă viața cotidiană a comunității germane nu a fost afectată foarte puternic de momentul 1918. Dar, limita superioară aleasă – anul 1945 –, a reprezentat o cotitură în viața de zi cu zi, întrucât deportările minorităților germane în Uniunea Sovietică au bulversat stilul de viață și structura societății săsești. Studiul de față își propune să urmărească modalitățile principale de petrecere a timpului liber. Între acestea, acordăm o atenție deosebită frecvenței localurilor de mai multe tipuri (restaurante, cafenele), evenimentelor cu caracter monden (baluri, expoziții, târguri și bălciuri) și deprinderii promenadei.

În documentarea studiului de față au fost folosite lucrări generale despre istoria sașilor, precum cele ale lui Friedrich Teutsch și Vasile Ciobanu¹, dar și presa săsească – cu precădere ziarele *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt* și *Hermannstädter Zeitung*. Cel dintâi era cunoscut în epocă drept un ziar conservator, redactat de oameni de cultură sași, în paginile căruia se găsesc informații utile despre viața de zi cu zi din interiorul urbei. Anunțurile despre modalitățile de petrecere a timpului liber sunt din nou foarte folositoare pentru studiul de față.

Domeniul a început să intre în atenția istoricilor încă din anii '70. Alf Lüdtke definește studiul vieții cotidiene, *Alltagsgeschichte* în limba germană sau *History of Everyday Life* în engleză, drept „centrarea pe acțiunile și suferințele oamenilor obișnuiți”². În cadrul său, sunt urmărite aspecte antagonice ale existenței umane, ca locuința sau lipsa ei, obiceiurile culinare sau foamea, iubirea și ura în cuplu, certurile și cooperarea dintre oameni, amintirile, temerile sau speranțele pentru viitor. În lucrări despre trudele zilnice sau bucuriile festive ale oamenilor de toate genurile și vârstele, indivizii ies în evidență drept actori ai scenei sociale. Această perspectivă istoriografică ne intensifică viziunea asupra victimelor istoriei și trasează multiple contururi ale suferințelor. Peter Borscheid, istoric din școala germană, elaborează perspectiva conform căreia viața cotidiană are un caracter repetitiv,

¹ Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*, Sibiu, Josef Drotleff Verlag, 1920; Vasile Ciobanu, *Contribuții la cunoașterea istoriei sașilor transilvăneni 1918-1944*, Sibiu, Hora, 2001.

² Alf Lüdtke, *The History of Everyday Life. Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*, New Jersey, Princeton University Press, 1995, p. 3.

întrucât „gândirea zilnică și acțiunile devin pragmatice”, deoarece rutina funcționează pentru a „ușura” individul de nesiguranță sau îndoială³. Alți istorici care s-au ocupat de studierea vieții cotidiene sunt: Jürgen Kocka⁴, Jürgen Habermas⁵, Michael Stürmer⁶ din școala istoriografică germană, sau Philippe Ariès, Georges Duby⁷, Jacques Le Goff⁸ din Școala Analelor.

La 1900, Sibiuul pierdea din caracterul exclusiv săsesc, însă populația germană era majoritară în urbe. Astfel, conform recensământului înregistrat oficial la 1 ianuarie 1901, populația Sibiului cuprindea un număr de 26.643 de suflete, între care 15.552 germani, 5.959 români și 4.732 maghiari⁹. După confesiune, erau 12.353 evanghelici luterani, 2109 evanghelici elvețieni, 6.571 romano-catolici, 2.246 greco-catolici, 5.175 ortodocși, 235 unitarieni, 874 mozaici și 14, „alții”. Informații asupra caselor ne sunt oferite de aceeași statistică: 1.172 cu un nivel, 660 cu două, 68 cu trei, patru cu patru nivele; în total, 2.504 case¹⁰. Observăm și o creștere a populației până la 1930, Sibiuul având atunci 48.019 locuitori¹¹.

Înfățișarea orașului s-a schimbat în prima jumătate a secolului XX, acest fapt putând fi considerat, printre altele, și un rezultat al luptei de emancipare a românilor, începută în secolul anterior. Au apărut edificii noi, construite atât de sași cât și de români, printre care *Catedrala Mitropolitană* (1902-1906), sediul *Poștei* (1904), clădirea actualului *Muzeul al „Astreii”* (1903-1905), *Bodenkreditanstalt* (1906), clădirea *Arhivei Naționale Săsești* (1914-1923), a *Institutului Teologic Ortodox* (1913-1914), dar și *Sinagoga Mare* (1899)¹². În 1904, s-au construit *Comandamentul Corpului de Armată* și baia populară, urmate, la 1908, de clădirea tribunalului, și un an mai târziu de *Școala de Cadeți*. După 1904, s-au ridicat pavilioanele specializate

³ Peter Borscheid, *Alltagsgeschichte – Modetorheit oder neues Tor zur Vergangenheit*, în *Soziales Verhalten und soziale Aktionsformen in der Geschichte*, Wolfgang Schieder, Volker Sellin (ed.), Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1987, pp. 78-100.

⁴ Jürgen Kocka, *Sozialgeschichte. Begriff, Entwicklung, Probleme*, ediția a II-a, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1986.

⁵ Jürgen Habermas, *Zur Rekonstruktion des Historischen Materialismus*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1973.

⁶ Michael Stürmer, *Die Grenzen der Macht. Begegnung der Deutschen mit der Geschichte*, Berlin, Siedler, 1992.

⁷ Philippe Ariès, Georges Duby, *Istoria vieții private*, București, Meridiane, 1995.

⁸ *Constructing the Past: Essays in Historical Methodology*, Jacques Le Goff (ed.), Cambridge, Cambridge University Press, 1985.

⁹ *Telegraful român*, 8, 23 ianuarie/5 februarie 1901, p. 33.

¹⁰ *Führer durch Hermannstadt und dessen Umgebung*, ediția a II-a, Hermannstadt, Josef Drotleff Verlag, 1902, p. 4.

¹¹ *Enciclopedia de Istorie a României*, Ioan Scurtu (ed.), București, Meronia, 2001, p. 338.

¹² Hermann Fabini, Alida Fabini, *Hermannstadt. Porträt einer Stadt in Siebenbürgen*, Sibiu, Hora, 2003, pp. 61-88.

ale spitalului *Franz Joseph*, astfel încât, în 1914, lucrările erau deja încheiate¹³. În 1900, s-a inaugurat *Școala Elementară Romano-Catolică* din strada *Kleine Erde* (Filarmonicii), iar în 1903, a fost deschisă circulația în prelungirea străzilor *Gării* și *Honterus* (actuala stradă Timotei Popovici) până în strada *Harteneck* (Cetății). În același an a fost iluminată electric gara, iar doi ani mai târziu, parcul *Sub Arini*. Dintre clădirile inaugurate în 1904 enumerăm – pe lângă baia populară, a cărei deschidere a avut un larg ecou în presă – biserica romano-catolică renovată și teatrul¹⁴.

Spațiul public reprezenta o constantă în viața cotidiană a sașilor sibiieni, întrucât și la începutul secolului XX, ca și în zilele noastre, era important nu doar să observi oamenii, dar și să fii văzut și observat. Un rol important, în acest sens, îl jucau promenada, cafenelele, cârciumile și restaurantele Sibiului. Aceste spații publice sunt de urmărit mai ales în contextul în care afișarea cetățenilor „de vază” din urbe era foarte importantă. La fel de important era locul în care se afișa orășeanul și persoanele care îl însoțeau. Un element care ținea de specificitatea orășeanului sas era aspirația acestuia de a se regăsi, alături de alți concetățeni, în diferite asociații sau uniuni, fapt ce caracteriza spiritul de solidarizare al comunității săsești.

Promenada era un loc de expunere publică, de etalare a statutului social și mai ales a averii, oferind o amplă perspectivă vizuală, care permitea membrilor o reciprocă trecere în revistă. Totul se măsură, se aprecia, se judeca – de la toalete, bijuterii și echipaje, până la atitudini, gesturi și cuvinte¹⁵. Plimbarea reprezenta un ritual stabilit după niște reguli nescrise. O doamnă din înalta societate mergea însoțită de un bărbat sau de o altă femeie și ieșea pe corso, aranjată și cochetă, deoarece acesta era spațiul public unde era observată și analizată. Bărbații, la fel ca femeile, ieșeau la plimbare, ocazie cu care „lumea bună” îi putea zări. O zi petrecută pe promenada Sibiului ne este descrisă în cotidianul *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt*:

„Atât de frumos a fost cerul de septembrie iar soarele nu ne-a mai zâmbit demult așa cum a făcut-o ieri [perioada Primului Război Mondial]. Peste Piața Mare se dezvăluia un aer cald și plăcut, surprinzând promenada (Bretterpromenade) și conturând frumos lanțul muntos. După încheierea slujbei la biserica parohială evanghelică, o mulțime cuprinzând oameni de diferite vârste s-a pregătit de plimbare. În Heltauergasse [strada Nicolae Bălcescu] s-a dezvoltat în jurul orei 11 un adevărat corso. În timp ce burghezia, îndeosebi bărbații, s-au așezat la cafeneaua

¹³ Eugen Străuțiu, *Sibiul între medieval și modern*, Sibiu, Etape, 2000, p. 178.

¹⁴ Emil Sigerus, *Cronica orașului Sibiu*, Sibiu, Imago, 1997, p. 76.

¹⁵ Dan-Dumitru Iacob, *Rolul social al promenadei în București și Iași (prima jumătate a secolului al XIX-lea)*, în Ionuț Costea, Carmen Florea, Pál Judit, Rűsz-Fogarasi Enikő (ed.), *Orașe și orășeni. Városok és városlakók*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2006, p. 305.

Împăratul Romanilor, împărțind perspective strategice și diplomatice, altă parte a publicului gusta din dulciurile firmei Frentz, dar erau și din cei care admirau noutățile editoriale din vitrinele Librăriei Drotleff.

Fetele oamenilor exprimau o atitudine plină de speranță și liniște. O mașină ducea germani și austrieci în Neppendorf (Turnișor)¹⁶, unde în cea mai adâncă liniște se întâlnesc cu sașii și landlerii, îmbrăcați în haine populare. ‚Este așa frumos aici’, asigură frații germani, ‚Sperăm să revenim în curând’, apoi se despart luând cu ei scrisorile pentru cei dragi, aflați în război.¹⁷”

Frecventarea cafenelelor și a cofetăriilor era o altă caracteristică a mondenității orașului Sibiu la început de secol XX. Sașii, în principal oamenii din stratul superior al societății, ieșeau la cafenelele *Habermann* (Piața Unirii, 8), *Bressler* (Nicolae Bălcescu, 15), *Frentz Berthold* (Nicolae Bălcescu, 19), *Rubinstein Arnold* (Piața Gării, 1) sau la cele cunoscute și prestigioase care aparțineau hotelului *Împăratul Romanilor* (Nicolae Bălcescu, nr. 2) și restaurantului *Kirscher Unikum*. Firma vieneză *Julius Meinl*, importatoare de cafea, ceai, ciocolată și cacao avea un magazin tot în centrul Sibiului (Nicolae Bălcescu, 24)¹⁸. Actuala berărie *Trei Stejari* era și ea frecventată de sașii sibieni¹⁹. Cele mai cunoscute hoteluri și restaurante erau *Bonfert*, *Central*, *Neurhner*, *Royal*, *Schmidt*, *Rubinstein Arnold* sau *Împăratul Romanilor*²⁰. Acestea erau amplasate, începând cu zona gării, în centrul orașului, pe actualul bulevard *Vasile Milea*.

Cafenelele *Bressler* și *Frentz Berthold*, ambele amplasate pe Heltauergasse (bulevardul Nicolae Bălcescu) organizau concerte de muzică țigănească pentru atragerea publicului. Restaurantul *Kirscher Unikum*, din strada Tribunei, era spațiul de întâlnire al elitei în cadrul balurilor sau al seratelor organizate de diferitele asociații. Astfel, aici aveau loc concertele de muzică militară²¹, dar și balurile asociației de transport *Eisenbahner*²², ale asociațiilor de femei²³ sau ale studenților. La capătul promenadei, în Piața Unirii, se afla cafeneaua *Habermann*.

Sentimentul de comunitate al sașilor sibieni era vizibil și în sărbătorile sociale ca cea dedicată primăverii, organizată în luna mai (*Maifest*). Cu acest prilej,

¹⁶ *Neppendorf*, rom. *Turnișor*, este astăzi cartier al Sibiului, iar în trecut, sat locuit exclusiv de sași și landleri. Corespondența și noutățile de pe front erau aduse aici, unde se întâlneau familiile soldaților.

¹⁷ *Über den Stadtbild am Sonntag*, în *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt*, 25 sept. 1916, p. 3.

¹⁸ Josef Schochterus, *Adressbuch der k. freien Stadt Hermannstadt*, Hermannstadt, Hermannstädter Bürger und Gewerbeverein, W. Krafft, 1911, p. 164.

¹⁹ *Ibidem*, p. 152.

²⁰ *Ibidem*, p. 163.

²¹ *Militärkonzert im Unikum*, în *SDT*, 24 ian. 1916, p. 6.

²² *Eisenbahner*, în *SDT*, 24 ian. 1916, p. 5.

²³ *Ballnachricht*, în *SDT*, 10 ian. 1913, p. 5.

ei se întâlneau, ca în cazul tuturor sărbătorilor, în *Piața Huet*, unde se afla și biserica, după care se îndreptau spre parcurile orașului, unde erau organizate standuri de bere și mâncare. Ca și în alți ani, în luna mai a lui 1904, au apărut în ziare impresii despre sărbătoare. Evenimentul începea încă de dimineață, când mai multe asociații se întâlneau în *Jungenwald* (Pădurea Dumbrava), pentru a momentului de cunoștință²⁴. După-masa, în muzica fanfarei și a diferitelor orchestre, se ascultau muzică populară săsească, valsuri și șlagăre ale vremii. Sașii, majoritatea îmbrăcați în port popular, se distrau în ritmul dansurilor specifice tradiției lor (Polka, Mühlradel, Sternpolka, Schnellpolka, Hätlinger și Walzer). În afara Pădurii Dumbrava, mai erau organizate petreceri în alte parcuri ale orașului sau în *Hammersdorf* (Gușterița), *Michelsberg* (Cisnădioara) și *Heltau* (Cisnădie). De la sărbătoarea primăverii din anul 1904 avem câteva plângeri ale sașilor datorită prețurilor mari și calității proaste a berii²⁵.

Începând cu secolul al XIX-lea, tot mai multe asociații au luat ființă pe *Königsboden* (Pământul Crăiesc). Ele au fost create tocmai pe fondul modernizării societății, în contextul în care reuniunile de altădată (*Nachbarschaften*, *Bruderschaften* și *Schwesterschaften*) începeau să-și piardă din importanța economică, culturală și socială²⁶. Asociațiile nou-apărute au avut de la început un caracter bisericesc, școlar, cultural, socio-economic, sau au fost destinate să grupeze, separat, bărbații, femeile sau tineretul. În următoarele rânduri vor fi enumerate asociațiile apărute în Sibiu până în perioada de început a secolului XX: *Musikverein* (1839), *Pädagogischer Verein* (1839), *Bürger und Gewerbeverein* (1841), *Verein für siebenbürgische Landeskunde* (1840), *Landwirtschaftsverein* (1845), *Männerturnverein* (1845), *Kasino-und Leseverein* (1847), *Verein für Naturwissenschaften* (1849), *Liedertafel-Männergesangverein* (1860), *Gustav-Adolf-Verein* (1861), *Allgemeiner Turnverein* (1862), *Vorschussverein* (1864), *Arbeiter-Bildungsverein* (1865), *Konsumverein* (1867), *Frauenverein für Unterstützung der evangelischen Mädchenschule* (1875), *Eislaufverein* (1876), *Kommisverein* (1879), *Verschönerungsverein* (1879), *Gesangverein Eintracht* (1880), *Gesangverein Hermania* (1880), *Siebenbürgischer Karpathenverein* (1880), *Allgemeiner Evangelischer Frauenverein* (1884), *Gesangverein Typographia* (1884), *Radfahrerclub* (1886), *Hygienischer Verein* (1889), *Straflingsunterstützungsverein* (1889), *Radfahrerverein Die Falken* (1897), *Römisch-katholischer Gesellenverein* (1900),

²⁴ *Maifest*, în *SDT*, 5 mai 1904, p. 4.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Ernst M. Wallner, *Das Vereins, Verband und Genossenschaftswesen unter besonderer Berücksichtigung der Siebenbürger Sachsen*, în *Zugänge zur Gemeinde*, Georg Weber, Renate Weber (ed.), Köln, Böhlau, 2000, pp. 73-97; Michael Kroner, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, Nürnberg, Haus der Heimat Verlag, 2008, p. 326.

Ärzteverein (1902), *Sebastian-Hann-Verein für heimische Kunstbestrebungen* (1904), *Kinderschutzverein* (1909) și *Skiclub* (1911)²⁷.

Numărul mare al asociațiilor fondate încă din a doua jumătate a secolului XIX este grăitor pentru modul în care sașii sibiieni trăiau sentimentul de conviețuire și de asociere. Putem afirma că le plăcea să-și petreacă timpul liber împreună, găsim puncte comune care să-i reunească într-o organizație. Asociațiile, fie se autofinanțau, fie se bazau pe atragerea de fonduri din afară. Important de reținut ar mai fi faptul că pe lângă scopul de petrecere a timpului liber într-un mod plăcut, aveau ca finalitate și obținerea de donații în scopuri caritabile. Unul dintre motivele care justificau apariția unor astfel de reuniuni era gruparea reprezentanților unor profesii. Spre pildă, asociații ale medicilor, meseriașilor, agricultorilor sau ale muncitorilor. Acestea organizau o dată pe an un bal la care erau invitați toți membrii lor. Prețul unui bilet de intrare la un astfel de eveniment era de o coroană, în cazul în care era cumpărat cu cel puțin o zi înainte, și de 1,20 coroane dacă era achiziționat la intrare. De altfel, puteau fi cumpărate locuri în lojă, la prețul de cinci coroane pentru patru persoane²⁸. Existau și baluri organizate anual de studenți, la care accesul se făcea pe baza unei invitații, iar prețurile de intrare variau între 10 și 20 de coroane²⁹.

Alte asociații aveau un program sportiv, cum era cea a patinatorilor. Tot aici merită amintită și activitatea *Radfahrerverein*, care organiza excursii cu bicicleta în împrejurimile Sibiului, mai ales la Cislădioara și la Păltiniș. Spre exemplu, *Asociația pentru Sport* a organizat, în prima zi de Paște a anului 1903, o drumeție de la Tălmăciu spre Valea Oltului. În anunțul din *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt* apare o invitație adresată tuturor cetățenilor, cărora li se recomandă să ia cu ei și cărți cu cântece³⁰. Anunțurile de acest gen sunt nenumărate în presa vremii și ne ajută să observăm modul în care se distrau sașii sibiieni.

²⁷ Kroner, *Geschichte*, p. 327.

²⁸ *Die Hermannstädter Eisenbahner*, în *SDT*, 10 ian. 1914, p. 6.

²⁹ *Studentenball*, în *SDT*, 12 ian. 1914, p. 6.

³⁰ *Einladung*, în *SDT*, 3 apr. 1903, p. 6; *Der Hermannstädter Turnverein*, în *SDT*, 9 ian. 1914, p. 6.

Interesul deosebit sport este evidențiat și de una dintre cele mai importante asociații, *Siebenbürger Karpathenverein* (S.K.V.), care se ocupa cu marcarea traseelor montane din Munții Făgăraș, cu reabilitarea refugiilor montane și cu organizarea de drumeții rezervate profesioniștilor, dar și excursioniștilor montani amatori³¹. Accesibilizarea zonelor de creastă și a vârfurilor muntoase pentru excursioniști era un obiectiv care înregistrase câteva realizări notabile, prin construcția în ritm alert de către S.K.V. a unor cabane, precum Godeanu (1881), Negoiu (1881), Piatra Craiului (1881), Postăvaru (1881), Rodna (1882), Mălăiești (1882), Bălea (1883) și Preșba (1887)³².

Promovarea în rândul publicului a drumețiilor montane și a beneficiilor climatului alpin ar fi primit o meritată încununare prin înființarea unui loc de cură situat într-o zonă cât mai înaltă a Carpaților. Apariția stațiunii *Păltiniș*, numită după vârful muntos din apropiere, s-a datorat dorinței manifestate în ultimele decenii ale secolului XIX de o serie de personalități importante din comunitatea săsească, de a se înființa o stațiune climaterică în munții din apropierea Sibiului. Termenul de *Hohe Rinne* înseamnă „jgheabul de sus” sau, tradus altfel, „scocul de la înălțime” și reprezintă numele pe care locuitorii Cristianului îl dădeau unui izvor din zonă. Secțiunea Sibiu a S.K.V., bazându-se pe cunoștințele în privința efectului benefic al aerului de munte asupra sănătății și pe imboldul dat de medicul militar Julius Pildner von Steinburg în cadrul unei adunări din 27 martie 1885, a luat o hotărâre importantă. Aceasta viza construirea în climatul montan a unui sanatoriu care să vină în întâmpinarea acelor suferinzi cărora medicina tradițională nu le mai putea oferi ajutor, dar și a celor dornici de odihnă printr-o ședere mai îndelungată într-o zonă de altitudine³³.

Pentru sașii sibieni, Păltinișul juca cu siguranță un rol important. Cu oferta sa de petrecere a timpului liber, având și o utilitate balneo-climaterică, stațiunea Păltiniș era prima din Transilvania aflată la o altitudine atât de mare. Se ajungea la ea din Sibiu, cu căruțe trase de cai, cinci-șase ore. Odată ajunși acolo, turiștii puteau servi masa, se puteau plimba pe drumurile stațiunii sau puteau fi cazați în sanatoriul pus la dispoziție de S.K.V. Multe dintre zilele pe care turiștii le petreceau în stațiunea Păltiniș se încheiau cu baluri dansante desfășurate într-o atmosferă de voie bună³⁴. Interesul sibienilor pentru natură și pentru plimbările pe munte este evidențiat de importanța și de popularitatea pe care *Siebenbürger Karpathenverein* o avea în epocă. Urmărind un raport dat spre publicare de asociație, putem observa

³¹ *Ski-Ausflug zur Negoiuschutzhütte*, în *SDT*, 11 ian. 1911, p. 6.

³² *Siebenbürger Karpathenverein*, în *SDT*, 7 feb. 1902, p. 5.

³³ Mircea Dragoteanu, Oana Mihaela Tămaș, *A fost odată Hohe Rinne. Întemeierea stațiunii Păltiniș*, în *SUCH*, VIII, 2011, p. 67.

³⁴ Dragoteanu, Tămaș, *Hohe Rinne*, p. 71.

faptul că în anul 1902 donațiile făcute pentru ea se ridicaseră la valoarea de 5.200 de coroane³⁵.

În asociațiile enumerate mai sus, membrii se puteau manifesta liber și se puteau dedica celor mai plăcute preocupări, alături oameni cu preferințe similare.

Muzica nu lipsea din viața culturală și mondenă a Sibiului. Activitatea muzicală germană, care începuse în oraș în 1839 sub conducerea lui Johann Michaelis, intra în programul asociațiilor *Hermania*, *Eintracht* și *Männergesangverein*. Cele mai renumite săli de concert din Sibiul anilor '20 erau *Unicum*, frecventată mai ales de amatorii de muzică clasică, și sala reuniunii de muzică *Hermania*. Cu ocazia sărbătorilor de vară și de primăvară, membrii asociațiilor de muzică adresau tuturor cetățenilor invitații la concerte de muzică simfonică sau corală care aveau loc fie în biserica evanghelică din *Piața Huet*, fie în *Sala Mare* a Primăriei³⁶. Suma cu care un membru trebuia să cotizeze era, spre exemplu, la *Musikverein*, de opt coroane pe an³⁷. Presa informa publicul cu privire la reuniuni, discuții, oferea însă și invitații la serbările și la concertele organizate de membrii acestor asociații.

Femeile erau foarte implicate în activitățile cu caracter social, fie că era vorba de colectări de fonduri pentru sprijinirea unor instituții sibiene (*Asociația femeilor pentru sprijinirea Școlii de Fete*), pentru înfrumusețarea și îngrijirea spațiilor publice din Sibiu (*Asociația pentru înfrumusețarea orașului*) sau pentru protecția copiilor, a orfanilor și a săracilor. Asemănătoare șezătorilor românești erau serile în care doamnele se întâlneau într-un cadru restrâns pentru a croșeta și tricota. Produsele muncii lor erau apoi vândute în târguri, la expoziții, în vederea unor colecte. O altă modalitate de atragere a fondurilor pentru nevoiași era organizarea de baluri și de concerte³⁸.

Interesul pentru cultură se manifesta în asociații precum *Kasino und Lektüreverein*³⁹, *Verein für siebenbürgische Landeskunde* sau în reuniunea *Sebastian Hann*. Prima dintre ele constituia un cadru propice întâlnirilor în care se citeau poezii, epigrame sau scurte piese de teatru. Scopul academic al celei de-a doua poate fi urmărit în broșurile sale cu conținut istoric, antropologic sau etnografic, în cele care făceau cunoscute dezbateri cu privire la starea națiunii sau la drepturile și libertățile cetățenilor.

³⁵ *Siebenbürger Karpathenverein*, în *SDT*, 4 feb. 1902, p. 6.

³⁶ *Eintracht* în *SDT*, 9 apr. 1903, p. 5.

³⁷ *Musikverein* în *SDT*, 8 apr. 1903, p. 6.

³⁸ *Ballnachricht*, în *SDT*, 10 ian. 1913, p. 5.

³⁹ *Aviso*, în *SDT*, 10 ian. 1914, p. 6.

În ceea ce privește arta transilvană, aceasta a cunoscut un progres accelerat la începutul secolului XX⁴⁰.

Prin fondarea în 1904 a asociației *Sebastian Hann*, care se ocupa cu susținerea activității de creație și cu organizarea expozițiilor, artiștii și modul lor de a executa lucrările au trecut printr-un proces de renaștere (*Wiedergeburt*). Despre amploarea fenomenului au scris și ziare din alte zone ale Transilvaniei, iar mai târziu, au fost atrași artiști din alte orașe. În anul fondării asociației a fost organizată prima expoziție mare a artiștilor plastici transilvăneni, în care au fost expuse 250 de lucrări⁴¹. Pentru a înțelege mai bine modul în care o asemenea fundație influența viața cotidiană a sașilor sibieni și foloasele culturale pe care le aducea, ne vom opri asupra cazului *Gustav-Adolf Verein*, care a luat naștere cu scopul de a-i sprijini pe sași și de a crea o punte de legătură între ei și ceilalți germani din provincie și din Europa. Despre aceasta, Michael Schuller, un învățat al epocii, ne transmite următoarele:

„În fiecare an, când vara își intră în drepturi, când fructele coapte se pregătesc să fie culese, atunci au loc în districtele săsești bisericești sărbătorile asociației Gustav Adolf. [...]. La noi, sașii, nu este nevoie de un protocol al ședințelor [...]. La aceste serbări vin oamenii în stoluri, burghezi și țărani, domni și popor. Toți într-un glas aduc mulțumire și rugăciune Domnului [...]. Și alți vizitatori veniți de pe plaiuri străine în Ardealul nostru apreciază faptul că suntem un popor atât de bine organizat”⁴².

Viața cotidiană în Sibiul primei jumătăți a secolului XX era marcată de eticheta socială și de etalarea unui anumit statut. Plimbarea, balurile și frecventarea cafenelelor și a restaurantelor erau modalități nu doar de etalare a prestigiului personal, ci și de manifestare a vieții în comunitate⁴³. În cadrul lor, actori pe scena socială a promenadei, balurilor și restaurantelor, sașii sibieni aveau de respectat anumite rigori ale vremii: curățenie, demnitate și decență. De altfel, întrunirea în aceste spații publice ducea deseori la discuții cu privire la probleme de ordin politic, economic sau social. Asemănarea Sibiului de început de secol cu Viena sau cu alte orașe mondene a adus cu sine și moda, obiceiurile și practicile sociale din Europa Centrală. Timpul liber era înțeles diferit de fiecare clasă în parte, iar ceea ce aveau cu toate în comun erau rigorile sociale prin prisma cărora totul se observa, se măsura și se judeca.

⁴⁰ Kroner, *Geschichte*, p. 146.

⁴¹ *Ibidem*, pp. 146-147.

⁴² *Kalender des Siebenbürger Volksfreundes für das Schaltjahr 1904, Unser Gustav Adolf Verein*, A. Scullerus (ed.), Hermannstadt, Verlag Krafft & Josef Drotleff, p. 60.

⁴³ Iacob, *Rolul social al promenadei*, p. 307.

Petrecerea timpului liber în cadrul asociațiilor era o caracteristică importantă a comunităților germane, fie din mediul urban, fie din cel rural. Pe lângă asocierea unor oameni cu interese comune într-un cadru omogen, asociațiile săsești se ocupau deseori de organizarea seratelor, a serbărilor sau a concertelor, viața urbei devenind tot mai dinamică. Nu putem omite o altă finalitate a acestora, multe dintre baluri, expoziții sau concerte având destinații caritabile. De asemenea, observăm că era acordată o importanță deosebită petrecerii timpului liber în natură, locuri destinate acestui scop fiind împrejurimile Sibiului, Cisnădioara, Cisnădia, Rășinariul și Păltinișul.

Asociațiile jucau un dublu rol: pe de o parte, permiteau întrunirea oamenilor cu aceleași preocupări într-un mediu comun în care puteau să-și manifeste înclinațiile; pe de alta, erau purtătoarele unei responsabilități colective. Multe dintre ele au urmărit susținerea unor școli, orfeline, sprijinirea și ajutorarea copiilor nimănuși sau a oamenilor defavorizați. Mai ales datorită asociațiilor – foarte populare și frecventate în epocă – putem creiona însușiri importante ale sașilor sibieni, anume solidaritatea și altruismul.

DANIELA STANCIU
Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

ABREVIERI

SDT – *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt*, Sibiu, 1874-1944

SUCH – *Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica*, Sibiu

DIE FREIZEITGESTALTUNG DER SIEBENBÜRGER SACHSEN AUS HERMANNSTADT IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 20.TEN JAHRHUNDERTS Inhaltsangabe

Die Freizeit deutscher städtischen Einwohner aus Hermannstadt in der ersten Hälfte des 20.ten Jahrhunderts war vielfältig und komplex. Wichtig für die städtische Gesellschaft war nicht nur die Freizeitgliederung, sondern auch das Anzeigen des sozialen Standes, der Etikette durch das Verhalten in dem hermannstädtischen, öffentlichen Raum. Die Promenade wird als Szene eines sozialen Selbstdarstellungsrituals der Einwohner beschrieben. Besuche von Restaurants und Cafés waren weitere Freizeitaktivitäten. Das Ziel der Untersuchung ist, das Verhalten der deutschen Hermannstädter an öffentlichen Örtlichkeiten, also während sie sich im Zentrum der Gesellschaft befanden, zu beobachten. Die Feste und die Bälle, an denen die Gesellschaft teilnahm, werden auch beschrieben und untersucht.

Eine weitere Freizeitmöglichkeit wird von den Vereinen dargestellt. Die große Anzahl der Vereine, die in vielen Bereichen des Alltagslebens tätig waren, ist ein Zeichen dafür, dass die Hermannstädter Sachsen sehr gerne gemeinsame Freizeitmöglichkeiten

gesucht haben. Die Freizeit inmitten der Natur spielt auch eine wichtige Rolle; dafür standen die Dörfer, die Berge und die Seen aus der Nähe zur Verfügung.

SCHLÜSSELWÖRTER: Alltagsleben, Alltagsgeschichte, Vereine, Promenade, Restaurants, öffentlicher Raum